

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Quæstionum Canonicarum, In Quinque Libros
Decretalium, Tomus ...**

In Librum II. Decretalium, Per Triginta Titulos Distributum, In Quo Agitur
De Judiciis, Foro Competenti, Libelli Oblatione, Mutuis petitionibus, ...

Krimer, Ferdinand

Augustæ Vindelicorum, 1708

Articulus I. De sententia.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-73001](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-73001)

cujus rei non detur memoria in viventibus, & de eodem etiam completis centum annis haberi possit memoria. Qualiter autem probetur *immemorialitas*, colligitur ex glossa in c. 1. de prescript. in 6. V. Memoria, requirente juxta communem Doctorum seqq. 1. quod testes sint ad minimum annorum quinquaginta quatuor, & de quadraginta annis testificentur; 2. quod testes necessariò dicant, communem opinionem esse, quòd de contrario usu non existat memoria; 3. quòd te-

stes ita semper viderint, & audiverint à suis majoribus. 4. quòd nunquam fuerit observatum contrarium. Probata porro immemorialitate possessionis præsumitur possessor talis processisse ex titulo legitimo, & bona fide, nisi aliundè probetur oppositum; an autem habeat vim *privilegij*, etiam in his, quæ Principi sunt reservata? esto affirmet Haunoldus tom. 1. de Just. tr. 5. n. 319. de hoc tamen jam alibi dictum est, non procedere indefinite.

QVÆSTIO XXVII.

IN TIT. XXVII. DE SENTENTIA, ET RE JUDICATA.

2501. **S**ententia Judicis sequitur ad processum in causa, discussis ritè probationibus, & exceptionibus, quæ per decursum judicij intervenerunt. His enim ritè deductis, ac perpensis, concluditur, cui parti res adjudicanda, cui neganda sit? atque id ipsum per *sententiam* Judicis pronuntiatur; & quoniam, ubi contra talem *sententiam* appellatum non est, eadem transit in rem iudicatam; præcedentibus titulis de judiciis, probationibus, ac exceptionibus; rectè tum in secundo decretalium, tum in sexto, & Clementinis subnectitur titulus de *sententia, & re iudicata*.

ARTICULUS I.

De sententia.

2502. **S**ententia in genere, sumitur pro iudicia, seu judiciali pronuntiatione, quæ oritur tum ex lege, vel ex bono, & æquo, tum ex iudice, quando hic sancit, vel declarat, quid jus velit; secundum facti qualitatem: & dici potest quodcunque *judicantis* præceptum, non *natura*, non juri, non bonis moribus contrarium; si verò sententia *judicialis* accipiatur presè, apud Juris Consultos ex L. 1. ff. de re iudic. sic definitur: *est pronuntiatio Judicis, finem controversiæ imponens, absolute, vel condemnatione*.

2503. Sententiæ judicialis divisio est in *definitivam, & interlocutoriam*. *Definitiva* apud Modestinum in L. 1. ff. de iudic. di-

citur illa, *quæ res iudicata finem controversarum, pronuntiatione Judicis, accipit*, quod, vel condemnatione, vel absolute contingit. *Interlocutoria dicitur, quæ inter principium, & finem cause, super incidentibus questionibus, fertur*: veluti de exhibendo, vel corrigendo libello, de danda, vel deneganda dilatione & similibus, c. *significantis, de Offic. deleg. c. significaverunt, de testib.* & de his aliquid diximus à n. 179. Repertitur & alia, apud Juris peritos, *sententia* quæ dicitur *Conventionalis*, & est amicabile composicio; ut quando Judex convenit aliquem, & monet eum, ne faciat contra conventionem. Denique *laudum* est sententia Arbitrorum super eo, ad quod de consensu partium pronuntiantum, fuerunt electi. *Responsa*, ubi Gloss. *Instit. de jur. nat. gent. & civil.* quidquid sit de voce illa, quam aliqui dicunt *barbaram*. Quoniam verò etiam sententia alia est *justa*; alia *injusta*, ideo pro hujus divisionis intelligentia hic re-colenda sunt, quæ diximus à n. 181.

Sententiæ appellatione in dubio venit *definitiva* sicut Socin. *conf. 39. col. 2. vol. 4.* Alex. *conf. 50. Visis actis n. 2. l. 2. & Scaccia de appellat. quest. 17. limit. 6, n. 7. & 30.* Appellatione *sententiæ* non contineri interlocutoriam (quasi non sit propriè sententia) videntur sentire Gloss. V. *definitiva*, Clem. I. *de sequest. possess.* & alii, quos refert Menoch. *remed. 8. recuperat. n. 84.* contrarium tamen defendit Ludov.

M m m m

Go-

Gomez in c. 2. §. *statuto*, à n. 11. & Cab. p. 1. *decis.* 16. n. 8. de quo latè pro utraq; parte. Aug. Barb. de appellativis, V. *Appellatio*, n. 242. Majus dubium est, an *Laudum* (quod est determinatio, seu pronuntiatio Judicis Arbitri) veniat appellatione *sententia*? Pro resolutione notandum est, *Judices Arbitros* esse in duplici differentia: alii enim tales sunt, qui data necessitate, & autoritate juris à partibus eliguntur, & vocantur *Arbitri juris*, quasi à jure constituti: alii sunt, in quos non interveniente prædicta necessitate, seu formâ juris, sed spontè, & liberè committuntur, & ideo *Arbitri Compromissarii* dicuntur. Illorum igitur, & non horum determinatio venit nomine *sententia*: quia legitima, & vera *sententia* solùm proferri potest ab habente veram, & legitimam jurisdictionem.

2505. Præter hæc not. rectam intelligentiam spectare quosdam speciales loquendi modos in hac materia. Sic, quamvis *sententiam dicere, ferre, dare, pronuntiare*, Jurisperiti frequenter usurpent pro eodem; aliqualè tamen inter ea discrimen est. In primis enim ex c. 23. de *Arbitris*, in rigore existimabantur *dicere* *sententiam Arbitri*, quos cogebat Prætor ut *dicerent*, & illi ea mente pronuntiabant, ut Litigatores vellent à tota controversia discedere. Ea insuper differentia datur inter *sententiam ferre, & dicere*: nam *Judex fert*; Senator, *dicit*.

Apud Tullium de legib. lib. 3. *sententiã ferre Clãm*, est notam in urnam mittere: *palãm* verò, est ore pronuntiare. *Sententiam dividere*, est singulis de rebus separatim referre. *Inducere* *sententiam* idem valet, atquè ad nihilum ponere, seu redigere. Est autem *Inducere* propriè, *ducto per ceras stylo tegere, interlinere*, & memoriam scriptorum obliterare, L. *si quis libertatem* ff. de peten. hæred.

2506. *Prorogatio* *sententiæ*, & *prorogare* *sententiam*, quid sit; vide apud Spiegelium: *prorogatio* fortè idem ibi est, atquè *revocare*. Nam Bart. ad L. *in rebus* §. 1. ff. de precario, disputat, an *prorogatio*, & *revocatio* idem sint. Cæterum de *prorogatione* plura diximus à n. 313. *Pronuntiare* simpliciter idem valet, atquè *sententiam ferre* L. 59. §. 1. L. 60. ff. de re jud. L. 37. ff. de auro & argen. Inde pronuntiatus hæres,

patronus, libertus, servus, dicitur, qui talis judicatus, & per *sententiam* declaratus est L. 9. §. 1. ff. de in jus vocand: sic P. Benedict. Pereyra in Elucidario L. 1. *elucidat* 17. *sect.* 4 à n. 1256. quibus positus:

Not. 2. inter *sententiam definitivam, & interlocutoriam*, præsertim quoad utriusquè effectum, esse plures differentias, quas refert Maranta de *Ordin. judic.* p. 6. in actu 1. de *sentent.* à n. 12. nam à *definitiva*, non autem ab *interlocutoria* regulariter potest appellari, quod accipere secundùm dicenda titulo seq. *secundo*, *sententia definitiva* semel à *Judice* lata, ordinariè non potest ab illo revocari (quia postquam *sententiam* dixit *Judex* esse definit. L. *Judex*; 55. de re judic.) secus est de *interlocutoria*, quæ revocari potest ante *definitivam* à *Judice*, & quoad eum nunquam transit in rem judicatam L. *quod iussit*; 14. ff. eodem. de quo V. dicenda tit. seq. *tertiò*, *sententia definitiva* debet scribi, & ex scripto recitari, ut infra dicitur: non item *interlocutoria*, ut docet Maranta cit. *quartò*, in *sententia definitiva* debet servari ordo *judiciarius*; non autem in *interlocutoria*, Marant. cit. loc. m. 20. apud quem plures differentia inter utramquè *sententiam* videri possunt:

Not. 3. *sententiam interlocutoriam* (qua 2507. scilicet *Judex* aliquid statuit in *judicio*, post *litem* contestatam, ante *sententiam definitivam*, salvâ causâ (substantiali) *aliã* esse, quæ habet vim *definitivæ*; *aliã*, quæ non; & quæ nam illa, quæ ista sit? propter diversos effectus, quos eorum quælibet habet, exponendum titulo seq. cum utriusquè diversitas potissimum petatur ab effectu *licitæ* appellationis à tali *sententia*.

Not. 4. inter *sententiam definitivam, & rem judicatam*, pariter differentiam esse; nam *sententia definitiva* est pronuntiatio *Judicis*, finem controversiæ imponens, *condemnatione*, vel *absolutione Rei*, *conventi*, ex n. 2502. *res autem judicata*, est ipsum *negotium*, *lis*, vel *causa* controversa per *sententiam* *Judicis* terminata, non utriusquè, sed sic, ut nec defacto per *interpositam* appellationem *suspensa* sit, nec amplius per eum, post elapsum *appellationi* faciendæ *concessum terminum*, *suspendi* possit; nam à tali *sententia*, non *suspensibili* amplius, *res*, de qua ea *sententia* lata est, dicitur *judicata*, vel *transivisse in rem*

rem iudicatam, ut constat ex L. 28. §. 1. si post *rem iudicatam*, ff. de Condiç. in-
debit. ibi: *si post rem iudicatam quis tran-*
segerit, & solverit, repetere poterit idcir-
co: quia placuit, transactionem nullius esse
momenti; hoc enim Imperator Antoni-
nuscum divo patre suo rescripsit. Per-
eyra porrò in Elucidar. n. 1177. ait, illud
dici *iudicatum*, quod alicujus sententiã
constitutum, vel approbatum est; & *judi-*
catam rem dici, quæ finem controver-
siarum, pronuntiatione Judicis, accepit
L. 1. & 3. ff. de re iudic. & *iudicatum fa-*
cere, idem valere, atque parère iudicato,
sive persolvere, quod Judex dependendum
pronuntiavit. *Judicatum solvi* dicebant
veteres eam satisfactionem, quæ desolven-
do per Reum fiebat L. *iudicatum* ff. *iudi-*
catum solvi; hinc *iudicatum solvi*.

§. 1.

Quæ sit regula Judici, in sententiã
ferenda.

2709. **D**E hac quæstione scripsit Gregorius
Papa, ut habetur c. 1. h. t. ubi ait:
sententia, contra leges, Canonesvè prola-
ta, licet non sit appellatione suspensa, non
potest tamen subsistere ipso jure; ex quo
communiter deducitur, sententiam Judi-
cis, ipso jure irritam, ac inanem esse, si
lata sit contra leges, aut Canones (secun-
dum quos pronuntiandum erat) licet ab
ea appellatum non sit. Potest autem duo-
bus modis esse contra jus. 1. contra jus res-
piciens merita causæ, seu contra consti-
tutionem juris; ut, si Judex pronuntiet,
impubere posse testari; vel, *pupillum*
sine Tutore, posse de rebus suis disponere;
2. contra jus respiciens tantum aliud ali-
quod extrinsecum, aut jus Litigatoris; ut,
si Judex careat jurisdictione, vel utatur ju-
risdictione suspensã, vel contra non subdi-
tum, vel contra Reum non habentem le-
gitimam personam standi in iudicio, &c.
quibus positis:

2710. Dicendum, sententiam, à Judice scien-
ter latam, contra jus respiciens merita
causæ, expresso in ipsa sententia errore,
vel repugnantia cum jure, ipso jure irri-
tam esse per L. *si expressim*. 19. de appellat.
ibi: *si expressim sententia contra juris ri-*
gorem data fuerit, valere non debet: &
ideo, sine appellatione causa denuo indu-
ci potest. *Non jure profertur sententia*,
Tom. II.

si specialiter contra leges, vel senatus con-
sultum, vel constitutionem fuerit prola-
ta. Unde, si quis ex hac sententiã ap-
pellaverit, & præscriptione submotus sit,
minimè confirmatur ex hac præscriptio-
ne sententia: unde potest causa ab initio
agitari. Item L. 1. ff. quæ sententia sine
appellatione rescindatur, §. 2. ibi: *item,*
cum contra sacras constitutiones iudicatur,
appellationis necessitas remittitur; quibus
subjungit textus, explicationem ulterio-
rem sequentibus verbis: *contra constitu-*
tiones autem iudicatur, cum de jure con-
stitutionis, non de jure litigatoris, pro-
nuntiatur; nam, si Judex volenti se ex
cura muneris, vel tutelæ, beneficio libe-
rorum, vel ætatis, aut privilegii excusare,
dixerit, *neque filios, neque ætatem, aut*
ullum privilegium ad muneris, vel tute-
le excusationem prodesse: de jure constitu-
to pronuntiãsse intelligitur; quod, *si de ju-*
re suo probantem admisit, sed idcirco
contra eum sententiam dixerit, quod ne-
gaverit eum de ætate sua, aut de jure
liberorum probasse: de jure Litigatoris pro-
nuntiãsse intelligitur: quo casu appella-
tio necessaria est; dixi *expresso in ipsa senten-*
tiã errore; secus enim præsumitur subsi-
stere; ac, si non appellatur intra decen-
dium, transit in rem iudicatam; ex L.
cum prolatis, 32. ff. de sent. & re iudicat.
ibi: *cum prolatis constitutionibus contra*
eam pronuntiat Judex, eo quod non existi-
mat, causam, de qua iudicat, per eas juvã-
ri, non videtur contra constitutiones sen-
tentiam dedisse; ideoque ab ejusmodi sen-
tentia appellandum est: alioquin rei iudi-
cata stabitur.

Idem habetur in c. *Cum inter* 13. h. t. 2511.
Cum enim inter Abbatem S. Zenonis
Veronensis, & Archiepiscopum, ac Cle-
ricos S. Proculi in eadem Urbe Veronensi
quæstio verteretur, quod dicta Ecclesia ple-
no jure debeat esse subjecta Monasterio S.
Zenonis, pro quo Abbas varia documen-
ta produxit; & inter alia etiam, quod Ar-
chipresbyter S. Proculi, negans Abbati o-
bedientiam deberi, *condemnatus fuerit*
per sententiam, contra quam non fuit ap-
pellatum, adeoque sententia transverit in
rem iudicatam, Pontifex ad quæstionem
istam, rursus motam, definitivè respon-
dit: quamvis fortè dicto instrumento do-
nationis non sit plurimum innitendum,

nec confirmationibus, nec privilegiis, quæ de ipso causam, & originem acceperunt: *attendentes tamen, quòd*, quantum ad litigantes ipsos, *jus ex sententia factum fuit, postquam in rem transit judicatum*, etiam si contra *jus litigatoris* lata esset, cum contra *jus constitutionis* expressè lata non fuerit, *veritate gestorum sermonibus prevalente*, quæ præsumitur ritè per omnia celebrata: *definimus, ut Archipresbyter S. Pauli*, qui pro tempore fuerit, *fidelitatem, & obedientiam præstet Abbati Sancti Zenonis*.

2512.

Dixi, sententiam à Judice *scienter* latam contra jus, respiciens merita causæ, expresso in illo errore, *esse ipso jure nullam*; nam secus esse vult Haunoldus *tom. 5. tr. 5. n. 5.* si nescivit, sententiam suam esse contra jus; *vel putaverit*, illud ad rem non facere, esto esset cæteròquin manifestum; *cujus ratio sumitur ex claro textu L. 32. relato in n. 2510.* hinc ad evitandam ejusmodi sententiam; opus est appellatione, ac ejus prosecutione. Sed, si ponas *jus manifestum*, præsumptio in tali casu est contra Judicem, si judicavit contra *manifestum* jus, & excusat factum ex errore, quòd putaverit illud ad rem non facere; vel ignoraverit jus; quod ponitur *manifestum*; adeòque incumbere ipsi onus, probandi causam allegatam; quia in tali casu cessat præsumptio, quæ aliàs militat pro justitia sententiæ judicialis; sic enim *injustitia sententiæ est manifesta*, cui cedere debet illa præsumptio.

Ratio hujus sumitur ex *c. inter cæteras. 9. h. t.* ubi Alexander III. ad Eboracensem Archiepiscopum scribens: *cùm aliqua sententia*, inquit, *appellatione remota, committitur, & sententia fertur iniqua, eam evacuari oportet, nec ei debet stare, si iniquitatem contineat manifestam*; hinc Layman hic *n. 2.* infert, contra talem sententiam agi posse per viam nullitatis; cum, ut ait textus, *ei stare non debeat*; & manifesta, seu notoria injustitia reddat eam ipso jure nullam, per *c. 1. h. t.* sic Covarr. *practic. c. 25. num. 2. col. 1. & lib. 1. Variar. c. 1. num. 10.* quod procedit, sive iniquitas deprehendatur ex sententia, (expresso nimirum errore) sive per relationem; sic Barbosa *L. si Prætor ff. de Judic. à n. 24.*

2513.

Quoniam autem sententia injusta con-

tra ipsum jus seu constitutionem juris, nequit non redundare etiam in jus litigatoris, ut & illi adversetur, & vicissim; eodem modo dicendum, ejusmodi sententiam injustam ipso jure nullam esse, ubi *injustitia manifesta*, seu notoria est, sive in sententia exprimatur; sive non; & deprehendatur ex relatione. Quid quidem fit contra jus, *regulariter* est nullum. *L. non dubium. 5. C. de Legib.* quod tamen accipit, ut procedat secundum dicta *n. 2512.* quando *injustitia est manifesta*; secus præsumitur pro Judicis sententia, & opus est appellatione, ut dictum est, ne cæteròquin transeat in rem judicatum juxta *n. 2511.*

Quare, si manifestum est, Judicem caruisse jurisdictione pronuntiandi super tali re, vel persona non subdita, sententia nulla est absque *omni etiam* declaratione, per *c. 4. de Judic.* Idem dicendum est, si pronuntiavit, dum jurisdictionis ejus fuit suspensa, ex *c. ad probandum. 24. h. t.* si pronuntiavit contra pupillum stantem in judicio sine Autoritate Tutoris; *L. Clarum 4. C. de Authorit. præstand.* si pronuntiavit die festo, *c. fin. de feriis*; si secularis in Ecclesiâ, *c. 2. de Immunit. Ecclesiæ. in 6.* quo posito; secundum dicta, si *injustitia manifesta est*, vel error, contra jus respiciens merita causæ expressus est in sententia, sententia ipso jure nulla est; si non manifesta, & respiciat jus litigantis, appellatione opus erit; non tamen, si hoc manifestum sit, ut constat ex dict.

Not. autem, cum dicimus, sententiam latam contra jus, respiciens merita causæ, nullam esse, debere intelligi, *si jus sit clarum*, & minimè ambiguum, & non sit sub opinione Doctorum disceptantium de vero sensu juris, quamvis & in tali casu Judex teneatur sequi probabiliorem, ut dictum est superius; vel saltem juxta illum sensum, qui usu, consuetudine, & stylo talis Curie, receptus est; modò talis consuetudo reprobata non sit à lege, seu Sacris Canonibus; nam tali casu retractatur sententia lata prætextu iniquæ consuetudinis per *c. cum causa 8. h. t.* ibi: *Nos considerantes, quòd, licet usus, vel consuetudinis non minima sit autoritas, nunquam tamen veritati, aut legi præjudicet; præscriptam sententiam revocavimus, & vos ab imperitione absolventes illorum, vobis;*

*Ecclesie vestra domum adjudicamus
supradictam.*

2516. Not. 2. Rigorem, & apicem, juris, ad
æquitatis regulam moderari, & accom-
modare, licitum esse Judici; propter in-
numeras circumstantias, propter quarum
varietatem non poterant omnia legibus
comprehendi; id, quod dicitur in L. 8.
C. de Judicijs ibi: *placuit in omnibus rebus
præcipuam esse justitiæ, æquitatisque, quam
stricti juris, rationem; quod etiam præ-
scribit regula 90. dicens: in omnibus qui-
dem, maxime tamen in jure, æquitatem
spectandam esse; quam, specialiter à jure
canonico, & commendari; & observari
laudat Arnholdus Corvinus in Explicatione
juris canonici, qui, quamvis in præfatio-
ne ad Lectorem fateatur, se inter illos;
qui à fide Romana recessere, natum; e-
ducatum, & studijs imbutum, sic loquitur:
quamvis etiam illi, qui cæteris acriore esse
ingenio videntur, volunt, jus illud (nempe
canonicum) judicent, inconditam esse de-
cretorum, & constitutionum farraginem,
à Pontificibus, non ad Reipublicæ Chri-
stianæ, sed proprium commodum, editam,
erroribus sciantem: ac proinde ejus cog-
nitionem non tantum non esse necessariam,
sed inutilem; imò noxiam: at, quando
quidem scio, judiciorum ordinem, &
stylum, quo hodieq. ferè utimur, nos ma-
ximam sui partem isti juri debere illis af-
sentire nequeo.*

Accedit (sic enim sermonem prose-
quitur Corvinus) quod illud (jus videli-
cet canonicum) neque origine, neque re-
rum, questionum, & decisionum magni-
ficentiâ, dignitate, gravitate, utilitate &
necessitate; neque ordinis, dispositionis, &
connexitatis elegantia; (puta, quoad De-
cretales) neque rationabilitate, æquita-
te, juri civili sit postponendum, imò in
multis ei præferendum. Quippe solâ æ-
quitate nitens, in multis juris civilis scrupulosas subtilitates, & observationes ri-
gidas temperet, emendet, corrigat.

§. II.

An sententia Judicis debeat exprimere
causam decidendi?

2517. Hæc quæstio movetur in c. sicut 16.
h. t. ubi, cum in causa, quæ verte-
batur inter H. Subdiaconum, & B. Pres-
byterum, super 5. frumenti modijs, Sub-

diacono solvendis, duorum testium de-
positione constaret, Presbyterum B. à
Subdiaconi impetitione fuisse absolutum
Autoritate Episcopi Lundoniensis; sed
testes de causis, quæ Judicem moverunt,
ad sententiam nihil dixisse: Consultus
Pontifex rescripsit, cum passim in senten-
tijs proferendis non exprimantur omnia,
quæ Judicem moverunt, & constet hanc
sententiam, à Judice competente prolatam,
propter auctoritatem Judicium præsumi
debere; omnia legitime processisse.

Ex hac resolutione deducitur. 1. regu-
lariter non exigi, ut Judex in sententia
exprimat omnia; quæ Judicem movent;
ut liquet ex data resolutione: esse tamen
quosdam casus, in quibus oppositum fie-
ri, & causa decidendi, in sententia ex-
primi debet; quos refert Glossa in dict. c.
sicut V. exprimantur, & complures alii.
Casus porro excepti sunt sequentes. 1. si
Judex propter ineptam petitionem Acto-
ris, in libello factam, Reum absolvit. c.
Examinata; 15. de judic. de quo egimus
supr. tit. 3. de Libelli oblat. Deinde,
si in pronuntiando recedat à jure commu-
ni, & ordinario, victumquæ in expensas
non condemnet, debet causam exprime-
re. Auth. de Testib. §. oportet; Collat. 6.
ut colligitur ex Novella. 90. de Testib.
c. 6.

Tertiò, si Reum conventum rei vindic-
atione absolvat, eò quod tempore sen-
tentia non possideat. c. pen. de except. &
L. si rem. 17. & seq. ff. eod. Quartò, si
Reum absolvit non simpliciter, sed ab in-
stantia judicii, & per Patronos causæ ste-
tit, quò minus causa potuerit definiri. L.
properandum. 13. C. de judicijs. Quin-
tò, in sententia excommunicationis cau-
sa exprimi debet. c. 1. de sentent. excom.
in 6. Sextò denique in causa appella-
tionis causa exprimi debet, quare prima
sententia revocetur. c. cum Bertholdus,
18. h. t.

Sed licet verum sit, in dictis casibus
exprimendam esse causam sententia, du-
bitari tamen potest, an hoc pertineat ad
ejus valorem? In hac quæstione censet
Abbas in cit. c. sicut, à n. 11. expressio-
nem causæ interdum exigì solum in or-
dine ad certos juris effectus, quos senten-
tia ex tali causa lata secum trahit. Nam
quandoquæ requiritur expressio causæ so-
lùm

2518.

2519.

lūm, ut constet, an Reus sit *absolutus simpliciter*? an tantūm *ab ea instantia*? & ejusmodi casu etiam omiſſā expressio-
ne causæ sententia valet: & ex hoc sine
expressio causæ exigitur in casu. 1. 2. &
4. quandoque requiritur, ne Reus, oc-
casionē rei judicatæ, *incipiat possidere*,
v. g. quando fuit absolutus; *quia non pos-
sidet*, prout hoc contingit in casu tertio;
in casu autem quinto id fieri debet ad vi-
tandam communicationem cum excom-
municato: in sexto autem id solum exigi-
tur, non necessitate; sed ubi expediens
videbitur, ut cæterūquin parcatur prioris
Judicis Authoritate, ne vileſcat publica-
tione erroris.

2519. Cæterū, non est dubium, quōd sen-
tentia Judicis continere debeat *absolutio-
nem*, vel *condemnationem*, saltem *aqui-
pollenter*, ut dicitur *L. Præses. 3. C. de sen-
tentijs*, & interlocutionibus omnium Ju-
dicum ibi: *Præses Provincie non ignorat,
definitivam sententiam, quæ condemna-
tionem, vel absolutionem non continet,
pro justa non haberi*: ubi Glossa lit. f. *alio-
quin*, ait, *ipso jure nulla est*: dixi saltem
aquipollenter propter c. *In his. 15. de Verb.
signif.* ubi mota est quæstio, an valeat
sententia Judicis, qui in prolatione senten-
tiæ his verbis non fuit usus: *talem partem
condemno, vel talem absolvo*: sed pronun-
tiavit, *ita statuo, & precipio* ad quod Pon-
tiffex: attendentes igitur, quōd hoc ver-
bum, *statuo*, rem perfectam significat:
& cum effectu, non verbo tenus accipitur.
Item, secundūm Gregorium, *quod præ-
cipitur, imperatur*: & *quod imperatur,
necesse est fieri*: & aliquando si non fiat,
pœnam habet. Considerantes nihilo-
minus, quōd non debet aliquis considera-
re verba, sed voluntatem, cūm non in-
tentio verbis, sed verba intentioni debeant
deservire: interpretamur procuratoribus
utriusquē partis præsentibus, & *defini-
mus, quōd præfati Archiepiscopi verba, ta-
li formā prolata, perpetuò valitura
sententia obtineant firmi-
tatem.*

§. III.

*An valeat sententia contra communem,
& receptam opinionem?*

Videtur dicendum, quōd non 1. quia
communis opinio pro lege est, & tan-
quam jus servatur; atqui sententia, con-
tra jus lata, est ipso jure nulla; ergo &c.
Majorem probare volunt ex *L. 3. ff. de
Offic. Præsid. §. 7. J. de Testam. Ord. L. 3.
ff. de suppl. leg. L. 4. ff. de his qui not. in-
fam. L. 12. ff. de instructo, vel instr. leg.*
2. quia manifesta iniquitas comparatur
nullitati: atqui sententia, contra com-
munem, est manifestè iniqua: ergo nulla.
3. communis opinio est observanda in fo-
ro. *§. fin. Inst. qui satisfacere cog.* ubi Just.
ait, *omnia apertius à quotidiano judicio-
rum usu, ipsis rerum documentis appa-
nere.*

Sed contrarium dicendum est, nempe,
valere talem sententiam, quamvis appel-
latione interposita, legitimè rescindi pos-
sit. Nam, si sententia valet, lata contra
jus certum, quando Judex putat, ei non
esse locum in præſenti casu; à fortiori va-
lebit, ubi est contra jus non certum; sed
illa valet ex n. 2512. ergo & ista Ma. con-
stat ex eo, quia, licet opinio sit commu-
nis, non tamen facit certitudinem; cūm
stet intra solam probabilitatem, cujus na-
tura est, ex habere prudens fundamentum,
in re incerta, uni parti contradictionis,
per assensum accedendi. Nec dubium
est, opinionem communem, etiam mul-
to tempore habitam, *ut probabilem*, posse
deficere à vi sua, inventa etiam per
unum Authorem gravi ratione, quæ de-
tegit errorem latentem, quo prius non
cognito, tanquam communi sensu appro-
bata tenebatur; nec obstant contraria.

Ad 1. Resp. in *L. 3. de offic. Præsidis*,
nihil horum haberi, sed tantūm dici ubi,
& in quos imperium habeat Præses. In
cit. §. 7. solum dicitur, quōd error in fa-
cto, commissus à Testatore, *jus faciat*,
seu tribuat Legatario. *L. 3. de supellect.
legat.* solum explicat, quæ veniant nomi-
ne *supellectilis*, dum ista legata est; & sic
de aliis; unde N. Ma. ut colligi potest ex
L. 5. §. penult. ff. de impensis in rem dota-
lem factis, ubi contra communem sen-
ten-

tentiam negantem, quod vir, qui soluto matrimonio autem intergam restituit, nec detrahit expensas, possit eas repetere, stabatur opinioni Marcelli contrarium dicentis; cui suffragatur, quod dixit Justin. L. 1. §. 6. C. de veteri jure enucleando ibi: sed nequè ex multitudine Auctorum, quod melius, & æquius est, iudicatore: cum possit forsitan, & deterioris sententia, & multas, maiores in aliqua parte superare.

2523. Ad 2. N. min. nam per hoc, quod aliquid affirmet communis opinio, non propterea definit res esse incerta; alias enim non diceretur esse sub opinione, id, quod rectè notavit Justinianus Imperator, in fine præcedentis numeri relatus. Ad 3. Resp. licet verum sit, communem opinionem rectius servari in foro, ut ipsi diximus; & Judicem etiam teneri in iudicio sequi opinionem probabiliorem, relicta minus probabili, secundum dicta superius; ex hoc tamen non sequi, sententiam latam contra communem opinionem à Judice, ipso jure nullam esse; tum quia etiam communis opinio non eo ipso est notorie vera, & potest esse falsa; tum quia fieri potest, quod Judex procedat ex tam gravi fundamento, ut contra illud nihil virium habeat opinio communis.

2524. Si quæras, an Judex, iudicando contra communem opinionem, litem faciat suam? in utramque partem disputant Doctores; mihi dicendum videtur, quod non, si procedat ex fundamento solido, cui non facile satis fiat per momenta rationum, quibus nititur opinio communis; sic enim iudicando, contra communem, non est temerarius; nec iudicat imperitè, nec etiam dolosè, vel corruptus, in quibus solis casibus dicitur, litem suam facere, & parti læsæ damnum restituere ex quasi delicto, vel etiam delicto. In quæstione autem (an Judex possit repetere, damnum, solutum ab eo, pro quo iudicavit) verior videtur negativa; cum hæc pœna sit personalis, utpote sequens, atque tenens suum Authorem; id, quod argui potest ex L. 5. C. de servis fugitivis, ubi. Defensori civitatis, propter commissam negligentiam in requirendo sollicitatore, & revocando Reo sollicitato, non conceditur, ut à sollicitatore, cui profuit negliendo, repetere possit duos servos, quos in negligentiam pœnæ, loco fugitivi, præstare debuit.

Nequè sumitur rectè paritas ad præsentem casum à Judice, cui (dum per alium non exigit, quod militibus debetur) de proprio solvere coacto, conceditur repetitio ab his, qui in causa fuerunt solutionis non factæ ut dicitur L. 6. de ex actorib. tributorum. Rationem discriminis appositè reddit Haunoldus. tom. 5. de Jure, & Just. tr. 6. n. 65. Nam in casu dictæ legis Judex tantum solvit, ut fidejussor (nimirum eorum loco, qui jam efficaciter jure actionis obstricti erant Fisco) at quando Judex, contra communem, absolvit partem à debito, ex gravi, fundamento, quo procedit, pars absoluta non erat aliter obligata debito: ergo.

§. IV.

An sententia debeat esse conformis Libello?

Ante resolut. not. sententiam dici Libello conformem in re, si non pronuntietur de alio, quam, quod in Libello principaliter intenditur, seu petitur; in causa, si per sententiam non proferatur alia causa, quam cui innititur petitio: in actione, si Judex sequatur illam actionem, quam Actor instituit, licet alias pinguioerem, seu meliorem habuisset. Not. 2. sententiam dici conformem Libello in re, quando pronuntiat non tantum de re principaliter intenta, & petita; sed etiam super correlativis, seu annexis naturæ petitionum, vel etiam his, quæ virtualiter, & quasi tacite insunt; quibus positis:

2525. Dicendum, sententiam Ordinariè, ac regulariter, debere conformem esse Libello hoc est; Judicem regulariter pronuntiare deberet de illa causa, quam actor deduxit in iudicium; & non de alia; unde ubi in iudicio actum est de possessione, non debet Judex pronuntiare de proprietate; & e contra. Hoc assertum deducitur. 1. ex Clementina sæpe. 2. de Verb. signific. ibi: Verum, quia juxta petitionis formam pronuntiatio sequi debet, pro parte agentis, & etiam rei: si quid petere volueris, est in ipso litis exordio petitio facienda, sive scriptis, sive verbo; actis tamen continuo (ut super quibus positiones, & articuli formari debeant, possit haberi plenior certitudo, & ut fiat definitio clarior) inle-

inferenda. Ex hoc enim textu Doctores communiter deducunt, sententiam debere conformem esse Libello, prout videri potest apud Barbosam in dict. Clem. n. 9. id, quod contingit adjudicando, vel negando petitionem; admittendo vel reprobando causam, vel actionem, ab actore productam, & intentatam. Deducitur 2. ex L. *ut Fundus*. 18. Communi dividundo, ibi: *ut fundus hereditarius fundo non hereditario seruiat, Arbitrari dispo- nere non potest: quia ultra id, quod in iudicium deductum est, excedere potest.* ubi Glossa lit. R. *sententia*, inquit, *natura petitionis, & Libelli aptanda est; si igitur Libellus, & sententia, discrepent, sententia nulla fuerit* L. *ult. C. de fidei commiss. Libert.* discrepent autem, si Judex actori plus tribuat, quam petit, § 34. *Instit. de Action.* Censet autem Haunoldus tom. 5. tr. 5. n. 87. sufficere conformitatem cum libello, si sit conformis in re, *causa, & actione*; nec esse necesse, ut attendantur alia circumstantia, Libello inserta, v. g. temporis, aut loci &c.

2527. Ex hoc deducitur. 1. sententiam debere esse conformem in re deducta in iudicium, & non excedere, prout habetur in L. 18. ff. *communi dividundo*. ibi *quia ultra id, quod in iudicium deductum est, excedere potestas Judicis non potest.*

Deducitur. 2. non induci difformitatem, si pronuntietur super correlativis, & universim, quae sunt de natura petitionum: nam licet haec non petantur in Libello verbis disertis; petuntur tamen *implicitè*, seu *tacitè*; ut tradit Baldus in Leg. penult. C. quae sent. sine certa quant. Hinc in bonae fidei iudicijs officium Judicis se extendit etiam ad rei petita accessiones, (usuras scilicet, fructus, & interesse) adeo ut his non expressè petitis, nihilominus Judex Deum in ea condemnare possit & debeat, imò & compensationem facere. Colligitur ex §. 30. *Institut.* ibi: *in bonae fidei iudicijs libera potestas permitti videtur Judici, ex bono, & aequo aestimandi, quantum Actori restitui debeat. In quo & illud continetur, ut, si quid invicem actorem prestare oporteat, eo compensato in reliquum, cum quo actum est, debeat condemnari.*

2528. Dixi *ordinariè*, ac regulariter; nam in quibusdam non est locus dictae regulae in

n. 2526. primò enim non requiritur, quòd sententia sit conformis Libello in circumstantiis, sine quibus manet conformitas *cum re, causa, & actione*, ex n. 478. 2. si extendat se ad plus, quam petatum sit expressè; modò illud plus pertineat annexivè ad rem petitam principaliter; 3. non procedit in criminalibus, cum in Libello criminali nihil petatur, ut notavimus n. 492. vel esto quòd petatur, Judex non sit adstrictus ad eam accusato inferendam, quam Accusator in libello petit; cum talis sententia non feratur primariò in bonum accusantis, sed Republicae.

Quia verò quandoquè contingit, quòd libellus contineat plura, quae petuntur, ex diversis causis (puta centum titulo *motui*; & centum titulo *legati*) jurisdictio autem Judicis restricta sit, ut valeat judicare de causis ex uno titulo, v. g. *mutui*; non autem ex alio v. g. *legati*: quaestio esse potest, an teneat sententia Judicis, pronuntiantis super 200. esto una pars eorum sit extra ejus jurisdictionem? Resp. in dato casu valere sententiam, quoad debitum *ex causa*, de qua pronuntiare potest Judex; non quoad reliqua, à priori separabilia; cujus ratio est ex eo, quòd utile (nimirum sententia lata in favorem à Judice competente in eo, quo competens est) vitari non debeat per inutile, seu nullitatem circa id, in quo Judex competens non est, si illud ab isto separari possit; sic donatio excedens summam, quae est extra obligationem insinuationis, non est invalida ex toto, sed solum, *quoad excessum*.

Dices: L. *fin. ff. de jurisdict.* dicitur: *impunè non pareri ei, qui supra jurisdictionem suam velit jus dicere.* 2. L. *in hoc, 27. ff. familiae eriscunda*, habetur: *in hoc iudicio, condemnationes, & absolutiones in omnium personas faciendas esse; & ideo, si in alicujus persona omissa sit Condemnatio, in ceterorum quoque persona, quod fecit Judex, non valebit; quia non potest ex uno iudicio res iudicata in partem valere; in partem non valere*: ergo etiam nequit sententia Judicis, de quantum. praeced. valere in partem, & in partem non valere. Resp. ad 1. solum deduci, impunè non pareri ei in illo, quo supra suam jurisdictionem jus dixit, ubi separari potest ab eo, quòd est intra jurisdictionem ejus.

Ad

2531.

Ad. 2. notandum in dicta L. 27. agi de speciali iudicio, & causa, nimirum, *recessu à communione per divisionem bonorum*, seu hæreditatis, de qua causa pronuntiandum est *indivisibiliter*, sententiã nimirum afficiente non unum tantum, sed singulos, sive condemnatoria sit, sive absolutoria, quo positio Resp. dato textu Legis 27. N. conseq. ad prob. desumptam ex illis verbis: *non potest res judicata in partem valere &c.* Resp. cum distinctione, & concedo probationem, quando vitalis iudicij debet pronuntiare *indivisibiliter*; secus autem N. Quod autem in casu dictæ legis Iudex debuerit pronuntiare *indivisibiliter*, condemnando, vel absolvendo *personas singulas*, patet ex ipsismet verbis dictæ legis, ibi: *in hoc iudicio*, familiæ heriscundæ; quod non est in aliis indefinite.

§. V.

Quæ sententia tenenda Iudicibus inter se discordantibus?

2532.

Cum sæpius contingat, causam aliquam committi pluribus Iudicibus discutiendam, ac terminandam; ipsos vero Iudices discordare in sententia, quæstio est, quæ tali casu recipienda sit cum effectu terminandi iudicij: Hanc quæstionem resolvit Gregorius IX. ut habetur in *c. fin. h. t.* his verbis formalibus: *duobus Iudicibus (ut accepimus) diversas sententias proferentibus: si ex jurisdictione ordinaria processerunt, tenet pro Reo; non pro Actore sententia, nisi in causa favorabili*, puta *matrimonio, libertate, dote, seu testamento pro ipso fuerit promulgata.* Si verò ex delegata potestate, utraq. pendet sententia ex arbitrio delegantis: quod, si ex compromisso, neutra habere debet vigorem.

2533.

Ex hac decisione Gregorii sequitur, si duo Iudices *Ordinarii*, pari potestate in solidum præditi, dicunt sententias diversas (unus pro Actore; alter pro Reo) prævalere illam, quæ est pro Reo, nisi agatur de causa favorabili qualis est valor matrimonii, causa libertatis, dotis, testamenti &c. si autem Iudices discordantes non sint *Ordinarii*, sed *delegati*, sententiam pendere ab arbitrio delegantis: si autem sint *Arbitri compromissarii*, & in laudo,

Tom. II.

seu sententia sua discordent, neutrum valere; ut liquet ex ipso textu; quod intelligendum venit, quando utrinque par est numerus Iudicum discordantium pro qualibet parte contraria, ut si quatuor vel sex affirmant; & totidem negent.

Dixi, quando utrinque est *par numerus Iudicum, in jurisdictione parium*; nam, si numerus est *impar* (puta, si tres Reum absolvant, duo condemnent, vel e contra) nisi aliud expressum sit, ut certarum qualitatum habeatur ratio, prævalituram sententiam plurium in idem convenientium, juxta L. 39. ff. h. t. ibi: *duo, ex tribus Iudicibus, uno absente, judicare non possunt; quippe omnes judicare iussi sunt: sed, si adsit, & contra sentiat, statur duorum sententia.*

Circa postremum hoc dictum legis, videtur advertendum, saltem pro foro conscientie, ac servanda æqualitate morali, Iudicibus definitivam daturis, semper ante oculos versari debere in casu, qui in tribunali ex pluralitate suffragiorum concluditur, ac à Præside iudicij pronuntiandum est, *non esse standum sententia, quæ pluribus solo numero Suffragiis constat, si cetera valde sint imparia, & in aliquorum Suffragiis merito dubitari potest, an procedant ex rei proposita intelligentia iusta?* Nam certum est, prout ex pluribus, viris sanè gravissimis, & magnorum Tribunalium Præsilibus accepi, sæpe fieri? *spectato solo Suffragiorum numero*, si juxta majora numero præcisè dicendum sit, debere dari sententiam iniquissimam; quia *justum, & iniquum Suffragium facit numerum.*

Et quia in multis Tribunalibus non infrequenter contingit, Consiliarios non paucos, esse juris imperitos, nec vim probationum capientes; multos, dum sit relatio causæ, non attentos, imò fabulationibus distractos, multos promissoribus, & affectu in partem, jam devinctos &c. contingit sæpe numero, cecè dari suffragium à nihil intelligente, vel per consensum in id, quod alius dixit, cui se in voto suo conformatos promiserunt, etiam antequam quidquam de justitia causæ nõssent, &c. ingenti quandoquæ injustitiæ alterius partis, ac læsione conscientie, certè nunquam liberandæ a reatu æternæ damnationis, nisi vel damnum exindè secutum

N n n a

fui

2534.

2535.

2536.

sui suffragii aperiant, ut læso damnum reparetur; id, quod à fortiori procedit de ipsis Tribunalium Præsidibus, qui, cum advertunt saniora suffragia ire in partem, verè justam, sed suo affectui, & vinculatæ vel amore vel odio intentioni contrariam, & obtentæ jam suffragiorum pluralitate libera pro justitia causæ, per dolosas informationes vim eorum infringere, ac Juniorum vota, non ratione: sed affectu in sensa sua pellicere contendunt, & juxta hæc pronuntiant. De his Isaia 1. dicitur: *Principes tui infideles, pupillo non judicant, & causa Vidue non egreditur ad illos. Ignis devorabit Tabernacula eorum. Job. 15.*

2537. Præter dicta not. i. in casu, quo plures Judices dati, causæ interfuerunt, ubi tamen ferenda est sententia, uno eorum se absentante, sententiam nihilominus prolatam, probabilius non valituram, ex Novella 125. *ibi si autem duo vel amplius fuerint Cognitores litis, & aliqua inter eos emergat dissonantia, etiam sic jubemus unumquemque eorum secundum quod videtur ei, dare suam sententiam.*

2538. Not. 2. in casu, quo ex pluribus Judicibus, datis pro causa, unus eorum fatetur, & lite conclusâ jurat, se nescire, quid in causa definiendum sit? Cæteros, si concordēs sint, procedere posse, per L. 36. ff. de sent. & re judicat. *ibi: si uni ex pluribus Judicibus de liberali causa, cognoscenti, de re non liqueat, eo quiescente cæteros, qui consentiant sententiam proferre, (scribit Pomponius) quia etsi dissentiret, plurium sententia obtineret; dixi, si concordēs sint; secus, si discordent, nisi inter ipsos esset tantus numerus pro una parte, qui reliquos superaret, si etiam alter uni eorum parti accessisset.*

§. VI.

Qualiter rescindi debeat sententia lata ex falsis depositionibus:

2539. HÆC quæstio tractatur L. *divus*, 33. ff. de sent. & re judicat. ubi dicitur: *Divus Hadrianus, aditus per libellum à Julio Tarentino, & indicante eo, falsis testimoniis, conspiratione Adversariorum, testibus pecuniâ corruptis, religionem Judicis circumventam esse, in integrum causam re-*

stituendam in hæc verba rescripsit: exemplum libelli dati mihi à Julio Tarentino mitti tibi jussi. Tu, si tibi probaverit, conspiratione Adversariorum, & testibus pecuniâ corruptis oppressum se: & rem severè vindica: & si quæ à Judice, tam malo exemplo circumscripto, judicata sunt, in integrum restitue; ubi gloss. V. Judicante, adversus sententiam latam ex depositione falsorum testium, condemnatus restitui potest; & ibid lit. G. sententia lata ex falsis instrumentis, vel Testibus, novo jure datur restitutio.

Quæstio est, an, ut rescindatur talis sententia, requiratur, quod probetur falsitas Attestationum? Resp. vi datæ legis. 33. sufficere, quod probetur corruptio testium; nam hac probatâ, præsumuntur Testes falsi; quamvis ex corruptione Testium etiam probata, non necessariò sequatur falsitas dictorum ab ejusmodi Testibus, ut aliqui desumunt ex c. *Licet causam*, 9. de probat. *ibi quoniam etsi de corruptione videantur aliquid dicere, de falsitate penitus nihil sciunt; ita Julius Clarus §. Falsum n. 5. Menochius, Covarr. & alii tamen respondet Barbosa in dict. c. 9. n. 19. ideo hic non fuisse satis, corruptionem probari, quia, ut constat ex litera, agebatur de corruptione simpliciter & in genere proposita; non verò de corruptione pecuniæ, quæ sola satis est, & requirit in proposito ad concludendam testimonii falsitatem juxta dict. L. *Divus*, & dict. L. 1. ff. de falsis, & c. *scut* 9. de Testibus. *ibi: pecuniâ accepta.**

Quæstio est 2. an sententia ex falsis testium depositionibus lata sit ipso jure nulla? Resp. videri rectiùs dici negativè; cum enim textus dicat, *rescindendam per restitutionem*, bene sequitur, ipsam valere mero jure dum probetur corruptio testium, & consequenter falsitas, attestationum; quia, præsumptio justitiæ stat pro Judice; maximè, cum expressè nominetur *restitutio*, & non *nullitatis declaratio*. Quamvis autem in textu sermo sit de corruptione per *pecuniam*; non intelligitur decisio restricta præcisè ad hanc corruptionis speciem; cum etiam aliis mediis testes corrumpi possint, & decisio, inferens præsumptionem falsi, latentis in attestationibus, fundetur in corruptione, quæ regulariter pervertit sinceram veritatem in testi-

testibus corruptis; prout communiter etiam contingit in Testium conspiratione.

2542. Quæstio est 3, an in dato casu rescissio talis sententiæ unice fieri debeat per restitutionem? Resp. si probata sit deponitionum falsitas cum corruptione testium, non videri dubitandum, de nullitate sententiæ; quod enim innititur falso, falsum est; sicut, si constet de falsitate instrumentorum, quibus sententia innitebatur. *Principalibus enim constitutionibus manifeste cavetur, ut si res iudicata esset ex falsis instrumentis, si postea falsa inveniatur, nec rei iudicatæ prescriptionem* (intellige exceptionem) opponi, *Modestinus respondit, ob hoc quod per errorem solutio facta est, vel cautio de solvendo interposita proponitur ex his instrumentis, quæ nunc falsa dicuntur, prescriptioni locum non esse;* sic enim habetur L. 11. ff. de except.

2543. Advertendum tamen, quando in dicta L. 11. dicitur, si sententia ex falsis instrumentis deprehenditur, nec rei iudicatæ exceptionem illi competere, id non procedere indefinite, ut nunquam transeat in rem iudicatam sententia ex falsis deponitionibus, instrumentis, aut probationibus lata; hoc enim fallit, ut dicemus infra; sed solum, quando lata est, ex dolosis probationibus, per testes, vel instrumenta corrupta; nam de hoc casu procedit citata L. 11. etiam ex L. 2. C. si ex falsis, ibi: *qui non provocaverunt, si instrumentis falsis se victos esse probare possunt, cum de crimine docuerint, ex integro de causa audiuntur, ex quibus habetur, quod non quælibet probationum falsitas vitiet sententiam, ut transire nequeat in rem iudicatam.*

¶ VII.

An, & qualiter rescindatur sententia propter instrumenta noviter reperta?

2544. **R**esp. plures extare leges, quibus in negotiis privatorum, propter nova instrumenta reperta, hæc rescissio regulariter negatur, licet aliàs sint antiqua? primo enim L. 33. ff. h. t. dicitur, quod Imperatores Antoninus, & Verus, rescripserint, *quamquam sub obtentu novorum*
Tom. II.

instrumentorum restitui negotia minime oporteat; tamen in negotio publico, ex causa permittere se huiusmodi instrumentis uti; & L. 4. C. eod. ibi: sub specie novorum instrumentorum, postea repertorum, res iudicatas restaurari exemplo, grave est. Rationem reddit Zoësius in *Annotat. ad tit. 50. L. 7. Cod.* quia pro sententia Iudicis in c. *bona n. 7. de Elect.* siquidem ea semper iusta, & legitima præsumitur, donec probetur contrarium c. *non inter 13. de re iudic. c. in presentia. 6. de renunc.* & hoc tam quoad processum, quam quoad iustitiam; nec propterea debet esse Iudex facilis audiendo partem contra illam; *Imol. in c. tenor col. 2. vers. advertendum; & in e. lator. col. 5. n. 5. & Felinus ibi n. 6. col. 4. vers. quanta declaratio, de re iudic. Brunell. in tract. de Sponsal. & matrim. concl. 35 n. 15. limit. 11.*

Advertendum autem intelligi, de sententia, *quæ in rem iudicatam transiit.* L. *Herennius 63. §. 1. ff. de Evict. L. 2. C. de Offic. civil. jud. cap. Pisanis 19. de restit. spoliat. c. sicut. 16. in fin. de re iudic. Alciatus regul. 3. præsumpt. 9. Duenn. reg. 189. n. 112.* Præsupponit enim omniniter, ac solenniter in iudicio esse acta, & celebrata. Et ideo sententia in causa matrimoniali, lata contra matrimonium, rescinditur ob instrumenta postea reperta pro matrimonio; quia nunquam transit in rem iudicatam, sed perpetuo contra eam opponi potest. *arg. c. 7. de sent. & re iudic. ibi. Nolentes itaque matrimonia, canonicè contracta, levitate quædam dissolvi, mandamus, quatenus si vobis constiterit, eos per iudicium Ecclesiæ non fuisse legitimè separatos, Ecclesiæ, deceptam, ipsos faciat sicut Virum & Uxorem in simul manere.*

Dixi i. regulariter non rescindi sententiam, propter instrumenta antiqua, noviter reperta; quia id fallit in quibusdam casibus. 1. in causa matrimoniali, juxta *num. præcedent.* 2. si per instrumentum, noviter inventum, doceatur, jam prius in tali causa latam esse sententiam modernæ contrariam, ut dicitur L. 1. C. quando provocare non est necesse, ibi: *latam sententiam dictis, quam ideo vires non habere contenditis, quod contra res prius iudicatas, à quibus provocatum*

catum non est, lata sit; cujus rei probationem si promptam habetis, etiam citra provocationis adminiculum, quod ita pronuntiatum est, sententia auctoritatem nunc obtinebit.

2547.

Tertiò fallit in casu sententiæ latae prætextu juramenti præstiti, ac à Judice sive Actori, sive Reo delati in supplementum probationis; ratio sumitur ex L. 31. ff. de Jurejurand. ibi: *Admonendi sumus, interdum, etiam post jusjurandum exactum, permitti constitutionibus Principum ex integro causam agere, si quis nova instrumenta se reperisse dicat, quibus nunc solis usus sit. Quod si aliàs, inter ipsos, Jurejurando transactum sit negotium, non conceditur, eandem causam retractare.*

Dices: si sententia lata, fundata in juramento, suppleto vicem probationis, per instrumenta nova rescindi potest; etiam poterit transactio jurata; at hæc non potest, ut apertè constat ex textu in priori numero; ergo Maj. pat. quia vis juramenti utrobique eadem est. Sed N. sequelam. Vis juramenti sine dubio semper eadem est; sed non semper tribuitur ei idem juris effectus, qui juramento non inest ex natura rei, sed dispositione juris humani. Quando enim juramentum supplet defectum probationis, sententiã procedit ex præsumptione rei, sic se habentis, prout juratum; quæ præsumptio cedere debet veritati compertæ per instrumenta noviter inventa. 2. quia probatio solum privilegiata (qualis est, quæ habetur ex juramento defectum probationis suppleto) non habet idem robur, ac probatio fundata in medio, quod probat jure communi, qualis est probatio desumpta ex fide instrumentorum.

2548.

Quartò fallit, si probetur dolo Adversarij intercidisse instrumenta, ut primum nunc reperiri potuerint, & jam producantur; id, quod etiam videtur, saltem ex æquitate concedendum, si producantur post sententiam nova instrumenta, prius revera non reperibilia citra culpam tunc non producentis; quo casu valdè consultum est, coram Judice protestari de defectu instrumentorum, nunc non reperibilia, reservando sibi, cum ejus venia, jus, reperta producendi. Ratio autem primæ partis est; quia, si sententia processit ex defectu instrumentorum, quæ

parti, dolo colligantis, subducta sunt, fraus & dolus, etiam legitime probatus, illi patrocinaretur, contra juris æquitatem.

Dixi 2. in causis privatorum. Nam sententia lata contra Rempublicam vel in negotio publico, retractari potest per instrumenta noviter reperta, causã tamen prius cognitã; constat ex L. 35. quam retulimus n. 2544. ibi: *tamen in negotio publico ex causa permittere se, hujusmodi instrumentis uti*; intelligitur autem hoc loco nomine negotij publici, quod ad filicum, & civitatem pertinet; dixi causã cognitã, faciendam tunc rescissionem; quæ causæ cognitio in eo stat, ut sciatur lapsus termini, intra quem rescissio sententiæ per restitutionem fieri permittitur, nimirum hodierno jure, intra quadriennium.

Idem censent aliqui, saltem ex æquitate, etiam in casu, quo aliqui ex probabili ignorantia non produxerunt instrumenta, noviter reperta; id, quod affirmant Johannes Andreas, & Panormitanus; cum revera durum sit cogi causã in se justæ auctoritatem tolerare per sententiam Judicis, ubi error, quo etiam inculpate admissio nititur pronuntiatio Judicis, ostendi potest legitimis documentis, irreprehensibili ignorantia prius non productis. Et quamvis Fachinæus l. 1. Controvers. c. 51. id neget ex cit. L. 35. ibi: *quamquam sub obtento novorum instrumentorum restitui negotia minime oporteat. & L. 4. C. de re judicat. ibi: sub specie novorum instrumentorum, postea repertorum, res judicatas restaurari exemplo grave est: si tamen advertatur ad verba in textu negante, videtur colligi prohibitionem solum procedere, quando id contingeret sub obtento, vel sub specie novorum instrumentorum; cui non videtur locus, probata, vel ostensa veritate.*

ARTICULUS II.

De reliquis ad sententiam Judicis pertinentibus.

ET si supra dixerimus, sententiam in genere dividi in definitivam, & interlocutoriam, quæ etiam dicitur interlocutio, & improprie, sententia nomine venit,